

אקדמיה

ידיעון האקדמיה ללשון העברית טבת תשס"ב

נשיא המדינה ושר המדע התרבות והספורט אורחי האקדמיה

קשובים לדברי ההסבר של מנכ"ל האקדמיה ד"ר נתן אפרתי בחדר אליעזר בן-יהודה

בחג החנוכה ביקרו נשיא המדינה מר **משה קצב** ורעייתו הגב' **גילה קצב** ושר המדע התרבות והספורט מר **מתן וילנאי** בבית האקדמיה ללשון העברית במסגרת "שבוע התרבות בסימן הספרות העברית". לכבודם התכנסו חברי האקדמיה לשיבת מליאה חגיגית. נשיא האקדמיה פרופ' **משה בר-אשר** פתח את הישיבה, וחבר האקדמיה פרופ' **שמעון זנדבנק** הרצה על "שירה ותרגום שירה - המסלולים המקבילים".

נשיא המדינה והשר וילנאי נשאו דברים בשבח הלשון העברית והעלו על נס את פועלם של אליעזר בן-יהודה ובני דורו לחידוש הדיבור העברי. סקירה על הביקור תתפרסם בגיליון הבא של "אקדס".

תרומה מעיזבונו של המילונאי יהודה גור למכון מזי"א

השלושים והארבעים בארץ ישראל ויוכל להתרשם מגישתם של משתתפי המדור בשאלות לשון ונורמה.

הקשר עם מכון מזי"א הוא פרי יזמתה של **רות הורס**, נכדתו של יהודה גור. בפגישת היכרות שהייתה בביתה השתתפו בני משפחתה ונציגי האקדמיה ללשון העברית. **סמדר ברק**, מרכזת מכון מזי"א, הציגה לפני הנוכחים את תכנית העבודה של הספר ותיארה את תרומתו של גור למדור "לשונונו לעם" בלויית קטעים מן הפניות שכתב; ד"ר **נתן אפרתי**, מנכ"ל האקדמיה ללשון, סקר את חיי יהודה גור ואת פועלו החינוכי והלשוני על פי מסמכים מן הארכיונים.

נכדיו של המילונאי יהודה גור (גרזובסקי) יזמו מתן תרומה כספית למכון מזי"א מעיזבונו שבפיקוח האפוטרופוס הכללי. בתרומתם תראה אור אסופה של פניות הלשון שנדפסו בעיתון "הארץ" בכל שבוע ושבע בשנים תרצ"ג-תש"ח במדור לשון שנשא את השם "לשונונו לעם". (משנת תש"ה היה "לשונונו לעם" לסדרת קונטרסים עממיים לענייני לשון בהוצאת ועד הלשון והמזכירות המדעית של האקדמיה ללשון העברית). עורכי המדור היו אברהם אברונין, ישראל יהודה אדלר ומרדכי קרישבסקי-אזרחי.

מי שיעיין במדור ימצא בו תמונה מרתקת של הלשון העברית שנכתבה ודוברת בשנות

נשיא האקדמיה לכהונה נוספת

מליאת האקדמיה ללשון העברית בישיבתה ביום כ"ח בתשרי תשס"ב (15 באוקטובר 2001) בחרה בנשיאה פרופ' **משה בר-אשר** לתקופת כהונה שלישית של ארבע שנים. פרופ' בר-אשר מכהן בתפקידו משנת תשנ"ג.

עוד בגיליון

- מהחלטות האקדמיה בדקדוק
- למד לשונך
- מחיי הלשון - יהודה גור

אתר האקדמיה באינטרנט מחדש את פניו

החלטות בדקדוק

להלן החלטות אחדות שהתקבלו בישיבת המליאה מיום כ"ד באדר תשס"א (19 במארס 2001). לכמה מן ההחלטות נלווה רקע, ובו נתונים ונימוקים:

• ניקוד וי"ו החיבור בקמץ

בשם המספר ניקוד וי"ו החיבור בקמץ לפני הברה מוטעמת הוא רשות. למשל: שלושים וְשש או שלושים וְשש (אבל אחת וְחצי, שתיים וְרבע).

הערה: ניקוד וי"ו החיבור בקמץ לפני הברה מוטעמת מקובל בצירופים קבועים, כגון בשר וְדם, יומם וְלילה, עיר וְאם.

• מין המילה חניכיים נקבה.

רקע: המילה מקורה בלשון חז"ל, ואולם מספרות זו אין ללמוד על המין הדקדוקי שלה.

דעות בעלי המילונים חלוקות, וגם במילוני האקדמיה אין אחידות. מאגר הספרות החדשה של מפעל המילון ההיסטורי מלמד גם הוא על שימוש לא אחיד: למשל, מנדלי (בספרו תולדות הטבע, ג) נוקט לעתים לשון זכר ולעתים לשון נקבה. מכיוון שיש מגמה בציבור לראות בשמות זוגיים מין נקבה (גם שלא על פי התקן), ומכיוון שרוב שמות האיברים הזוגיים הם בנקבה, ומכיוון שאין עדות מכריעה במקורות – הוחלט לקבוע את מין המילה נקבה.

• צורת הרבים של דְלֻעִים היא דְלֻעִים.

רקע: השאלה שעמדה לפני ועדת הדקדוק הייתה איזו משלוש הצורות ראוי שתהיה הצורה התקנית: דְלֻעִים, דְלֻעִים, דְלֻעוֹת. הצורה דְלֻעִים מתועדת במשנה, בכתב יד קאופמן (צורת היחיד: דְלֻעַת). במילוני ועד הלשון אנו מוצאים: דְלֻעַת – דְלֻעִים (רי מאגר המונחים). במילונים בני זמננו צורת הרבים היא דְלֻעִים; צורה זו וגם צורת היחיד דְלֻעַת מקורן בהגייה האשכנזית. דְלֻעוֹת היא צורת הרבים המצופה (על דרך פְקַעַת – פְקַעוֹת). הוחלט לקבוע את הצורה המורשת דְלֻעִים כמובא במילונים.

• שמות הייחוס בבלי, פרסי ינוקדו בקמץ

בהברה הראשונה: בְּבַלִּי, פְּרָסִי.

רקע: הקמץ בשמות בְּבַלִּי, פְּרָסִי מתקיים תמיד, וראוי לקיימו גם בשם הייחוס (לפי כללי נטיית השם); עדות לניקוד פרסי בקמץ יש במהדורות אחדות של התנ"ך. ■

<http://hebrew-academy.huji.ac.il>

שנוגע לטקסט עברי ובמיוחד לטקסט מנוקד. העברית באתר המחודש היא בתקן הלוגי, המאפשר לראות את הניקוד (הצפייה מתאפשרת רק בדפדפנים הנתמכים בתקן הלוגי [אקספלורר, נטסקייפ +6]).

לאחר כארבע שנים שאתר האקדמיה ללשון פועל באינטרנט, באה העת לחדש את פניו. הצורך בשינוי נובע קודם כול מהקושי להכניס טקסט מנוקד באתר במתכונתו עד עתה. עם התפתחות הטכנולוגיה של האינטרנט חל שיפור של ממש בכל מה

המשך בעמ' 7

שאלות ותשובות

מסוק ומטוס

אברהם עקביה, מחבר המילון למונחי צבא משנת 1951, פנה בבקשה לברר מי חידש את המילים **מסוק** ו**מטוס**. הנה מה שעלה מבירורנו:

המילה **מסוק**, החלופה העברית ל**הליקופטר**, מופיעה בחוברת מונחים צבאיים (ת20-1) כבר בשנת 1957. בדף המצורף לחוברת נאמר שהיא משקפת את המינוח הצבאי של שלהי 1956. בסוף שנת 1957 נכללה המילה **מסוק** בכרך המילואים של מילון אבן-שושן. קשה להתחקות אחר אביה-מולידה של המילה. בידינו מכתב משנת 1962 ששלח נשיא המדינה דאז יצחק בן-צבי אל נשיא האקדמיה ללשון פרופ' נ"ה טור-סיני, ובו הוא שואל לגורל הצעתו **מסק** או **מסוק** חלף ה**ליקופטר**. אפשר אפוא שיצחק בן-צבי הוא מחדשה של המילה **מסוק** והוא שהציעה לצה"ל.

איתמר בן אב"י חידש את המילה **אווירון** (רי' ראובן סיוון, לשוננו לעם לג [תשמ"ב], עמ' 91). לימים הציע תמורתה ח"נ ביאליק את המילה **מטוס**. כך אנו קוראים בלשוננו א (תרפ"ח-תרפ"ט), עמ' 79: "ח. נ. ביאליק מציע להשתמש בפעל טוס ביחס לאווירון, שאינו מעופף אלא טס, ומהפעל הזה ליצר את המלים הנוגעות לאווירון: במקום לעוף – לטוס; תעופה – טיס; מעופף – טיס; אווירון – מטוס; שפעת אווירונים – טיסות (ע"מ גְמֻלַת, תְּמַרְת)."

אף שהמילה **מטוס** נקלטה בלשוננו בהצלחה, עדיין משמשת לצדה המילה **אווירון** – בעיקר בלשונם של ילדים – אולי לא מעט בזכות שיר הילדים הנודע של חנינא סמילר "רד אלינו, אווירון".

ברק דן ודורון רובינשטיין

בשני המכתבים שלהלן לדוד יודלביץ (1863–1943) נחשף משהו מן הפגישה המרה בין אנשי העלייה הראשונה לאנשי העלייה השנייה. לימים כינה ברל כצנלסון, איש העלייה השנייה, את הפגישה הזאת "פגישה טרגית" וירד לשורשיה (ב' כצנלסון, כתבים, יא, תל-אביב תש"ט, עמ' 124–126). במכתביו גור מביע דאגה מפני השכחת המפעל החלוצי שלו ושל בני דורו, אנשי העלייה הראשונה, ודוחק בדוד יודלביץ לעשות להנצחתו. חששו של גור, כבר בשנת תרע"א (1911), מפני קיפוח זכויות הבכורה של "הראשונים" ומיעוט דמותם והישגיהם לא היה חשש שווא, שהרי באמת "על אף חשיבותה בתולדות היישוב לא זכתה העלייה הראשונה למקום הראוי לה בהיסטוריוגרפיה של היישוב ושל התנועה הלאומית. מעוות זה יבלוט יותר אם נשווה את תדמיתה של עלייה זו לזו של העלייה השנייה" (מי אליאב, ספר העלייה הראשונה, א, ירושלים תשמ"ב, במבוא).

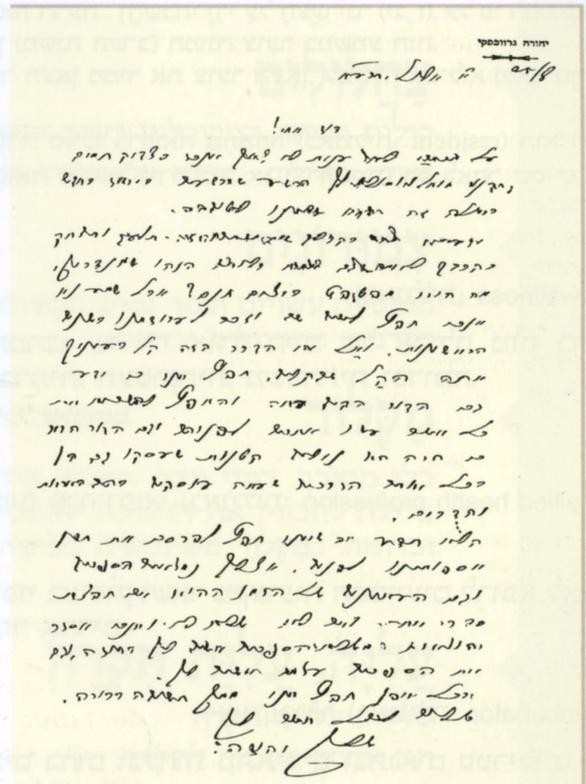
יהודה גור-גרזובסקי (1862–1950), איש העלייה הראשונה, עלה ארצה בשנת תרמ"ז (1887). היה חבר אגודת "בני משה" ומוזכרה; מראשוני המורים בארץ ישראל ומחלוצי שיטת "עברית בעברית"; לימד בבתי הספר בעקרון (מזכרת בתיה), בזיכרון יעקב, במקווה ישראל וביפו. חיבר ספרי לימוד בעברית (מהם בשיתוף מחברים אחרים), וכן חיבר ותרגם ספרי קריאה לילדים ולנוער – בכתיבתו תרם רבות למלא את המחסור בספרי לימוד וקריאה לתלמידים ופעל להוראה בעברית בכל מקצועות הלימוד. גור יזם עם דוד יודלביץ את אספות המורים הראשונות. פרסם מאמרים רבים בעיתוני התקופה; דיווחיו ב"השלח" על קורות היישוב בשנים תרנ"ז–תרס"ב כונסו בספר "על סף מאה חדשה" (תש"ס). מילונו "מלון השפה העברית" (תרצ"ה) ובמהדורתו המורחבת "מלון עברי" (תש"ו) היה מפעל חייו והקנה לו את פרסומו. היה חבר ועד הלשון העברית משנת תרע"ד (1914).

נתן אפרתי

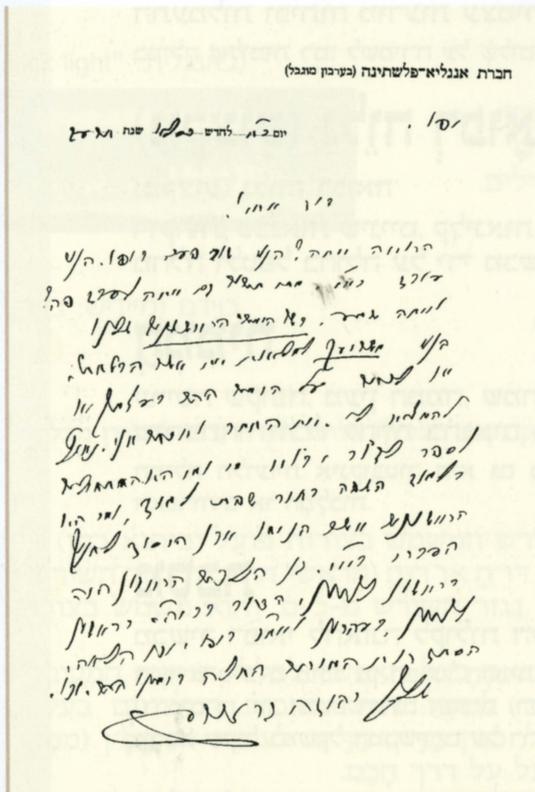
א' אלול תרע"א
דוד אחי!

[...] אנכי חפץ לשים שם וזכר לעבודתנו בשנים הראשונות. ואלו יהא הדבר הזה קל בעיניך אתה הקל שבקלים. חפץ אני כי ידע גם הדור הקים עתה והחפץ להשכיח את כל אשר עשו אחרים לפניו וגם הדור הבא כי היה היו נמלים קטנות שעסקו גם בהם כול אותם הדברים שעתה עוסקים בהם האריות והדבאים. הלא תדע מה שאני חפץ לפרסם את תכן אספותינו לפניו. אצלך נמצאים הספרים וגם העיתונים של הזמן ההוא [...]

שלך יהודה

אצ"מ 192/316/6/1

אצ"מ 192/316/6/1

כ"א כסלו תרע"ב
דוד אחי!

[...] בשם הימים הראשונים שלנו הנני משיעך למלאת את אשר הבטחת או לכתוב על הימים ההם בעצמך או להציא לי את החומר ואתבני אני. נחוץ לספר לדור יבוא מי ומי היו המתחילים בלימוד השפה בתור שפת לימוד, ומי היו הראשונים אשר הניחו אבן היסוד לחנוך העברי בא"י. גן הילדים הראשון היה בראשון לציון. הדבור בביה"ס בראשון לציון, בעקרון ואח"כ ביפו, וכן הלאה. הסתדרות המורים החלה בימים ההם. וכו'.

שלך יהודה גרזובסקי

רופא צוער

בקיצור: צוער

רופא המשלים את לימודיו העיוניים בעבודה מעשית במחלקות בית החולים במשך כשנה. השם המופשט: צוערות (סטז; בצרפתית: stage; באנגלית: internship).

צוער הוא גם עובד שמכשירים אותו לתפקיד מנהלי או מקצועי. צוערים במשרד החוץ, למשל, הם חניכי הקורס לדיפלומטים. בצבא צוער הוא בעיקר פרח קצונה. צוער בהקשרים האלה הוא קָדֵט (באנגלית: cadet). בספר זכריה הצוער הוא ילד העוזר על יד הרועה: "הך את הרעה... וְהִשְׁבַּתִּי יָדֵי עַל הַצֹּעְרִים" (יג, ז). על פי הפסוק הזה נקבע במילון למונחי גידול צאן שבהוצאת ועד הלשון (משנת תש"ב) המונח צוער במשמע הזה. צוער נגזר משורש צ-ע-ר במשמע צָעִיר, ובירמיה צָעִיר הצאן ממיר את צוער הצאן, למשל: "אם-לוא [לא] יסֻחָבוּם צעירי הצאן" (מט, כ; ג, מה).

בתחום המשפטים ובתחומים אחרים מתמקח הוא סטזר, ואילו ברפואה מתמקח (באנגלית: resident) הוא רופא המשלים את הכשרתו המקצועית בתחום מסוים ברפואה (למשל נירולוגיה או פירורגיה) רק לאחר שסיים את תקופת הצוערות.

שלומות

■ (wellness: באנגלית)

מצב של רווחה גופנית, נפשית וחברתית, המושג על ידי אורח חיים של אכילת מזון בריא, התעמלות ופיתוח מודעות עצמית, פעילות חברתית, תעסוקתית, משפחתית וכדומה. במילה שלומות רמו לשמירה על שלום הגוף והנפש ועל שלמוֹתָם.

(מקצוע) נלווה רפואה

■ (allied health profession: באנגלית) (מקצוע) פְּרָה־רפואי

(מקצוע) נלווה רפואה

רוקחות, טכנאות שיניים, קלינאות תקשורת, ריפוי בעיסוק ושאר מקצועות המסייעים לרופא לאבחן מחלה ולטפל בחולה על ידי מכשירים וכלי עזר אחרים.

חממית

■ איִנְקוּבָטוֹר (באנגלית: incubator)

עריסה שקופה, מעין חממה, שמחזיקים בה פגים בחום ובלחות מתאימים ובתנאים סטריליים, עד שיתפתחו ויוכלו לחיות בתנאים רגילים.

המילה הלועזית איִנְקוּבָטוֹר היא גם מְדַגְגָה. במדגרה מחממים ביצי עופות או גלמים של דבורים עד בקיעת האפרוחים או המלכות.

מסכת

■ סְטֵתוֹסְקוֹפ (באנגלית: stethoscope)

מכשיר רפואי להאזנה לקולות הלב או הריאה. השורש ס-כ-ת מוכר מן הפועל הסְכַּת: "הסְכַּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל" (דברים כז, ט), ומשם העצם תְּסֻכִּית (רדיו). מסכת שקול במשקל המכשירים על דרך מְחַשֵּׁב, מְגַדֵּץ, מְטַעֵן.

פֶּעֶמָן

מֶטְרוֹנוֹם (באנגלית: metronome)

מכשיר המודד את הפְּעֻמוֹת – את יחידות הקצב הבסיסיות – בנגינה או בזמרה. הערה: המילה פֶּעֶמָן באה בצד מֶטְרוֹנוֹם.

צֶהְלוּלִים

זֶהְלוּהָ; זֶהְלוּד (בערבית: زغردة; ברבים: زغاريد)

קולות שמחה המקובלים בקרב אנשי המזרח. במילה צֶהְלוּלִים – שילוב של 'צהלות', 'הילולים', והקול 'לו-לו-לו'.

צְמוּדוֹנִים

טִיץ (מאנגלית אמריקנית: tights)

מכנסיים עשויים חומר גמיש וצמודים לגוף. הצמודונים מקלים את תנועות הגוף, והם משמשים גם רקדנים, מתעמלים וכדומה.

מִקְלוֹר

(באנגלית: "stick light")

כלי מוארך, דמוי מקל, הפולט אור זוהר ומשמש בלילה להכווין את התנועה, להצביע על מעברים וכדומה. במקלור משתמשים בעיקר שוטרים וחיילים.

עֲלִיָּה, עֲלִיַּת תְּקָרָה

עֲלִיָּה, עֲלִיַּת תְּקָרָה

תא אֶחָסוֹן הסמוך לתקרה.

לשימוש היום-יומי נקבעה המילה עֲלִיָּה; לשימוש המדויק נקבע הצירוף עֲלִיַּת תְּקָרָה (כדי להבחין מעליית גג).

תַּן דַּעַתְךָ

- ראשי תיבות הנהגים כמילה (ונגזר מהם שורש המשמש בצורות פועל וכיוצא בהן) – אפשר לכתבם בגרשיים או שלא בגרשיים. לדוגמה: דו"ח או דוֹח (מראשי התיבות נגזר השורש ד-ו-ח: דָּוָח, דְּוֹחַ); מִקָּם או מִקָּם (מראשי התיבות נגזר השורש מ-כ-ם, והוא משמש בצורה מוֹכֵם במשמע מפעיל המִכָּם).
- ניקודם של ראשי תיבות הנהגים כמילה יותאם ככל האפשר לכללי הניקוד המקובלים. אם אפשר הם ינוקדו על פי משקלים עבריים. למשל: ראשי תיבות המציינים בעל מקצוע ומתאימים למשקל פֶּעֶל, ינוקדו לפי המשקל, כגון מִדְּ"ן, מִדְּ"ס. לעומת זה מִקָּץ (מפקד נפה) שנהגה ברפיון הפ"א – ינוקד לפי משקל פֶּעֶל על דרך חֶכֶם.
- מומלץ להצמיד את סיומת הנקבה לראשי תיבות המציינים אישה, למשל: ח"כית, מנכ"לית.

"תזיז", "עור" ו"מבלגות" קווים לחקר מיליהם של הכתבים מקומראן

מאת מנחם קיסטר

הממצא בקומראן מקדים בכמה מאות שנים את תיעודה הראשון של המילה. לדוגמה: המילה **עכשו** (בכתיב הזה!), המוכרת היטב מלשון חז"ל, מתועדת עכשיו בקטע מקומראן שפורסם זה לא כבר; המילה **לחה** במשמעות 'נזול' מצויה בכמה כתבי הלכה; בקומראן צצה המילה **אנו**, הרווחת בלשון חז"ל (אבל מופיעה פעם אחת בירמיהו); הביטוי **קלעי המזור** בשריד מקוטע אחד מקומראן מלמדנו על הביטוי "קשת של זיר" בלשון חז"ל (אבות דר' נתן). מילים אלו היו ברובן, ככל הנראה, חלק מן הלשון העברית החיה של ימי בית שני. מילים חדשות אחרות הידועות לנו מממצאי קומראן קשורות לארמית (היחס בין הארמית לבין רובדי הלשון העברית, ובפרט לשון המקרא המאוחרת מחד גיסא ולשון חכמים מאידך גיסא, מקשים לקבוע חד-משמעית מה חלקה הסגולי של הארמית בעברית של ימי הבית השני). אנו מוצאים בקומראן **התארמלה** [=התאלמנה], כמצוי בארמית (וגם בכתבי יד מסוימים של לשון חכמים); בחיבור אחד אנו קוראים על החיות שבמרכבה "ופניהם זה קָעָר זה", כלומר "זה אצל זה", כמובנה של המילה **בעקר** בארמית השומרנית; באותו חיבור בא גם הביטוי "השלום והשדך", **שדך** במובן 'שקט' מתועד היטב בארמית.

יש להזכיר בהקשר זה את לשונה המיוחדת של איגרת בענייני הלכה המכונה במחקר "מקצת מעשי התורה". לשונה של איגרת זו, ששלח אחד ממנהיגי הכת למנהיגי מחוץ לכת, שונה מלשון שאר המגילות: היא אינה מקראית, יש לה צדדים קרובים ללשון חכמים, ובייחוד לארמית, ובה אנו מוצאים, בין השאר: **בשל ש** [= **בדיל ד** בארמית, **בשל אשר** בקהלת (ח, יז), שמובנו 'מפני ש'], **בגלל ש**, **פרש מן**, **נזהר**, **חוץ ל**, וגם **ארץ ישראל**. מה ממילים אלו מושפע מן הארמית, ומה מלשון מדוברת מעין לשון חז"ל? החוקרים נחלקים בתשובה לשאלה עקרונית זו.

פרסומים חדשים מזמנים מילים חדשות. לאחרונה הערתי על שתי מילים שנמצאו בשרידים מקוטעים. באחת המגילות נמצאו המילים "[לפני ר]וחך קָעָר כמגורן [!]", ואין **עור** כאן אלא 'מוץ', כמשמעותה של מילה זו בארמית לניביה (ועניינו של הפסוק אפוא שהמשורר עומד לפני אלוהים כמו מוץ הנורה ברוח בגורן). במגילה אחרת נמצאה, כמעט חסרת הקשר, המילה **מלוש**. מילה זו (קרי: malwash) נשאלה מאכדית לארמית לניביה, ומשמעה 'מזל, הורוסקופ'. בעברית זוהתה המילה לא מכבר בקטע גניזה מספרות ההיכלות: "שנים עשר מזלות וגם מלושיהן" [=גורל הנולדים בהם]. עתה נתונה מילה זו לפנינו גם בטקסט עברי מקומראן. ביטוי אחר ל'מזל, הורוסקופ' שזוהה בזמן האחרון בכתבי קומראן הוא "בית מוֹלְדִים", **מולדים** שדומה לו ידוע לנו מאחד מניבי הארמית, מן הסורית.

מעניינות ביותר מילים עבריות שנתהוו בעברית בהיותה "לשון הקודש", תוצאה של ההגות במקרא. כוונתי למילים מקראיות המשך בעמ' הבא

ספרות ימי בית שני נשתכחה מן האומה. רוב הכתבים שנשמרו לנו מימי בית שני, בידי הכנסייה הנוצרית נשמרו. "הספרים החיצוניים" תורגמו בעיקר ליוונית, וממנה לכמה לשונות (סורית, לטינית, גֶּזָּ [=אתיופית קדומה], ארמנית ועוד), וכתבי פילון ויוספוס נכתבו מעיקרם ביוונית, ונשמרו בידי נוצרים. לפני כמאה שנה, עם התגלותה של גניזת קהיר, ראו אור דפים בודדים מספרות זו בעברית ובארמית (עברית: בן-סירא וברית דמשק; ארמית: צוואת לוי הארמית), שהתגללו בדרך נס שאינה נהירה לנו עד היום למעתיקי ימי הביניים. בשנת 1947 החלו מתגלות מגילות קומראן. כמה מגילות השתמרו במצב טוב למדי, ואילו שרידים של מאות רבות של מגילות אחרות השתמרו כפירורים, מקוטעים ומקוטעים יותר. מכל אלה נחשפה לעינינו בבת אחת תקופה שלמה, על תכניה ולשונה, גם אם דרך ספרייה מסוימת, מגמתית, כיתתית. בדפדוף באלפי העמודים שבהם נתפרסמו שרידיהן המקוטעים של מאות המגילות - שרידים שנקרעו ושנקרבו ושאלתם תולעת, ובכל זאת הם דוברים אל היודע לדובבם - אי אפשר שלא לחוש שוב ושוב את ההתפעמות על מציאת הספרות האבודה ואת הצער העמוק על כל מה שנגסו בו התולעים והקרב והוא מכוסה מעינינו, שרוי באפלת נצח.

הלשון העברית של המגילות מעסיקה את החוקרים מזוויות שונות, אך אנו נעסוק רק באוצר המילים. אוצר המילים העברי של המגילות הוא בעיקרו מקראי. זה אינו מקרה. הלשון העברית, שהייתה חיה בימי הבית השני (לצד הארמית), הפכה בתקופה זו ל"לשון הקודש", ביטוי המופיע לעינינו בפעם הראשונה בשריד קטוע ביותר מקומראן. להגות במקרא וללשון המקרא הייתה השפעה מכרעת על סגנונה ושימושיה הלשוניים של ספרות הבית השני, הכתובה רובה ככולה בצל ספרי המקרא, דגמיהם הספרותיים ולשונם.

יש שהמגילות מגלות לנו לפי תומן מילה שכלל הנראה הייתה בעברית ואבדה ממנה. כך, למשל, בשריד מקוטע שנתפרסם לאחרונה נאמר "ומנצפה לא יהיה תירוש ותזיז לא יעשה דבש". שם צמח **נצפה** ידוע לנו מלשון חכמים (מובנו שם 'צִלְפָּן'), ואולם **תזיז** זה אינו יודע מהו, ובניחוש משמעותה של המילה אנו תלויים בהקשר ובסברות אטימולוגיות (אפשר שמובן המילה 'צִרְעָה', ואפשר שמובנה שם של צמח, והדברים צריכים עיון); בכמה מגילות אנו מוצאים את המילה **תכמים**, שמשמעותה בקירוב 'איברי הגוף', ובאחרות אנו מוצאים כמה פעמים **בדנים**, ואפשר לנחש שמשמעותה אולי 'צורות', ולמילים אלו לא נמצא עד כה חבר; בשריד אחד אנו קוראים על "תסובות כלי אור" במשמעות 'תנועתם הסיבובית של המאורות'; המילה **עצה** במשמעות 'מועצה' שגורה למדי בחלק מן הטקסטים (מעתיק סמנטי). אבל יש להדגיש שמילים אלו מעטות וחלקן באוצר המילים של המגילות זעום. ויש שמילה המוכרת משכבות אחרות של הלשון, או מארמית, מתועדת בפעם הראשונה בכתבי קומראן. לעתים

פרשנית היא זו, או שמא כיוון רש"י מדעתו לפרשנות מעין זו שבקומראן. מכל מקום, לאור האמור אצל איליינוס נראה כאמור שפרשנות זו למילה נולדה בעקבות שכחת מובנה המקורי ושחזורו של מובן אחר מתוך פרשנות הפסוק (בבירור התהליך הפרשני אינו יכול להאריך כאן).

ב. בקטע חדש מכונה נשיכת הנחשים "מבלגות פתנים" (יש לקרוא, כנראה: **מבלגות**). הביטוי עשוי על פי ירמיהו ח, יז-יח לפי נוסח השבעים. בנוסח המסורה אנו קוראים: "כי הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר אין להם לחש ונשכו אתכם נאם ה' מבלגייתי עלי יגון עלי לבי דוי", אבל בנוסח השבעים חסרות המילים "נאם ה'", ובמקום "מבלגייתי" שבנוסח המסורה אנו מוצאים פֶּסֶם: "[נשיכות] ללא רפואה". מעתה מסתבר כי **מבלגות** (או כיוצא בה) היא הגרסה שהייתה גם לפני תרגום השבעים, שגרס "ונשכו אתכם מבלגות". אם נכריע שגרסת השבעים משנית היא לעומת גרסת המסורה, בהכרח יהיה עלינו לומר שהמילה **מבלגות** היא תולדת גרסת המקרא ופירושו. ואף כאן, כמו בדוגמה הקודמת, לשיקול הדעת הפרשני יש חשיבות מכרעת בעיצוב משמעותה החדשה של המילה והשימוש בה.

שלוש המילים בכותרתה של רשימה זו – **תזיז**, **עור** ו**מבלגות** – מייצגות אפוא שלושה כיוונים באוצר המילים של המגילות: מילים עבריות מקוריות, מילים המושפעות מן הארמית ומילים שנוצרו מלימוד המקרא.

שמשמען האמתי כבר נשתכח בימי הבית השני, ובלשון ספרות הבית השני משתמשים בהן – גם בהקשר חופשי – על פי השימוש המקראי, כפי שהבינה אותו הפרשנות בת הזמן. (יש שהמסורת הפרשנית נמשכת מאות רבות של שנים.) אביא כאן שתי דוגמאות: א. בתיאור הלווייתן בספר איוב אנו קוראים: "תחתיו תדוּדֵי חָרֶשׁ ירפד חרוץ עלי טיט" (מא, כב). מפרשי איוב הפנו לדבריו של אֵילֵינוס, מחבר פְּנֵי מסוף המאה השנייה לסה"נ, המתאר את הקרוקודיל ומדבר על אי-היכולת של כלי נשק להתגבר על הקרוקודיל, כי "גבו וזנבו [...] מבוזרים בקשקשים קשים ומזויינים [...] והם דומים לחרסים קשים או קונניות". מקבילה זו היא אכן ראייה נחרצת לכך ש**חַרְוֵי חָרֶשׁ** שבפסוק אינם אלא חרסים קשים וחדים, ואף המילה **חַרוֹץ** בסוף הפסוק קשורה, כנראה, בפירוש המפרשים, ל"מורג חרוץ" ודומיו (יש' מא, טו; כז; עמוס א, ג), שאף בו הושמו אבנים חדות. והנה, בקטע שנתגלה בקומראן מסופר איך האיר הבית בהולדתו של נח, ונאמר "וכאשר ראה למך את [] את חדרי הבית כחדודי שמש". כפי שהראו, ביטוי זה בנוי על פירוש אחר של הביטוי **חַדְדוּי חָרֶשׁ** באיוב, המפרש **חַרֶשׁ** כמו **חַרֶס**, 'שמש', ומכאן מפרש את המילה הסתומה **חַדְדוּי** לפי הקשרה: זוהר השמש, קרני השמש. פרשנות זו עולה שוב רק בימי הביניים, בפירוש רש"י לתלמוד ובפירוש (המיוחס לרש"י) לפסוק באיוב, ושאלה גדולה היא אם מסורת

מהחלטות האקדמיה בענייני דקדוק – לפי נושאים: משקלי שמות, צורתם של שמות, נטייתם של שמות, הפועל, צירופי שמות, שמות מורכבים, ראשי תיבות, שימושי לשון, למבנה המשפט, מילים שאולות. מובאים גם כללי הכתיב חסר הניקוד ומבחר מכללי הפיסוק.

באתר המחודש נפתח מדור בשם "שאלות ותשובות", ובו כונסו דפים שהיו פזורים במקומות שונים באתר: תשובות על שאלות קבועות; הרשימה "לא היו דברים מעולם" (צָרָר שמועות שווא על קביעות האקדמיה והכחשות להן); התשובה על השאלה למה נקבע השם 'אקדמיה'; "עברית לכל רגע" – מאמרים קצרים ומבחר מתוך 'רגע של עברית'.

במדור "פרסומי האקדמיה" הוכנסה עתה רשימת הפרסומים המלאה וכן טופס הזמנה שאפשר להדפיסו, למלאו ולשלחו לאקדמיה. זאת נוסף על הדפים שהיו באתר הקודם ועודכנו: פרסומים חדשים, פרסומים קבועים, "על כל מדף", ספרים ומאגרים ממוחשבים.

באתר המחודש כמו באתר הישן יוחזרו מדורים לאליעזר בן-יהודה ולמכון מזי"א. באתר הראשי של האקדמיה יש קישור לאתר של מאגר המונחים (ר' אקדם 18).

רונית גדיש

אתר האקדמיה

המשך מעמ' 2

בהזדמנות זו נערכו עוד כמה שינויים: לאתר ניתן עיצוב גרפי חדש. האזור של הדף הפותח מייצג את התפיסה של האקדמיה ללשון בנוגע לעברית בת ימינו: לשון חדשה ומודרנית הצומחת מן העברית העתיקה ושואבת ממנה את כוחה. התפריטים ותפריטי המשנה עוצבו לפי המקובל באתרי אינטרנט היום. עוד הוכנסו כמה שינויים מבניים במדורי האתר, ובעיקר נוסף מידע רב. יתרונו של האתר במתכונתו החדשה הוא האפשרות לעדכן בקלות ובלי להיזקק למתכנתים מקצועיים.

כל המידע שהיה באתר הקודם נכלל באתר המחודש, ולפי הצורך עודכן ותוקן: חוק המוסד העליון ללשון העברית; חברי האקדמיה; מוסדות האקדמיה; תיאור תפקידים ועבודתם של הוועדות והוועדים הקבועים; מידע על ועדות המינוח המקצועיות; מפעל המילון ההיסטורי על מדוריו והנעשה בהם; פעולותיה של המזכירות המדעית. כמו כן נוסף דף על מדור המחשוב של האקדמיה ועל תרומתו לעבודתה.

במדור "החלטות האקדמיה" באות עתה כל המילים בשימוש כללי שקבעה האקדמיה – לפי נושאי תוכן; לאתר הוכנסו רבות

ברכות

לְפָרְאֵי צִלְיֵי אֶרְנֹן

לְכַיִּיתָ בְּפֶרֶס בְּהֵט
לְסַפֵּר הַצִּילֵן הָאֶקְרִי הַטֹּב
לְנֶת תְּסֵה K

צֶ סַפְרָא

הַאִילָה הָאֶחְרֹנָה: אֶנְגְּלֵן הַתְּצֹרָה
le הַאִילָה הָעֶבְרִית

חדש בהוצאת האקדמיה

- לשוננו סג (התש"ס-התשס"א), חוברת א-ב
- לשוננו לעם נא-נב (התש"ס-התשס"א), חוברת ב
- לשוננו לעם, כללי הפיסוק החדשים וכללי הכתיב חסר הניקוד – הדפסה רביעית (מתוקנת), התשס"ב

ב"ה. אדון נכבד! מפני שאיני יודע המען של "ועד הלשון" הנני פונה לחבר מומחה גברא דאתמחי דכוותי [אדם שהתמחה כמותן]. - ראיתי ברשימת המלים אשר פרסם הועד בעתונים שבוע זה פה. והנה קבעו על הבייגיל את השם "קערך" [ועד הלשון קבע כערך בכ"ף] (בלי ספק מפני כי בערבית יקרא ככה). ולפי דעתי במקום שנזכרו הקעכים בתלמוד, משם נראה שהם ריקקים ואפילו בלשון הערבי כל פת נקיה אפילו שאין חור באמצעו 'קערך' יקרא (לשון ערבי לא מוזרה ליי) אשר על כן, לפי דעתי, יותר טוב היה לקבוע למאפה זה בשם "מעוג" כדי להבדילו משם "עוגה" וכבר מצינו שחז"ל השתמשו במלה זו במקום עגול כמו "עג עוגה ועמד בתוכה" [תענית ג, ח] בחוני המעגל. וכמו "עוגיות של גפנים" [מועד קטן א, א] הרי שחז"ל הניחו את השם עוגה לתמונת הבייגיל. אך מפני שהשם "עוגה" כבר נתקבל על "קיקל" לכן טוב היה ליחד השם "מעוג" לבייגיל כדי לקרבו לתמונת החוגית והוא מצלצל יותר יפה מן השם קערך שאין צלצולו יפה כל כך. עוד רציתי להציע לפני הועד לקבוע שם לצבע "געלב" [צהוב ביידיש], שאין לנו בלשוננו, את המלה "כרום" על משקל אדום ירוק שחור כמו נתכרמו פניו בחז"ל. ומזה, לפי דעתי, השם כרום מפני צבעו הקרום. ובזה יובן דרש חז"ל בברכות [ע"ב] על פי "כרום זולת לבני אדם" [תה"י, ט], "כיוון שנצרך אדם לבריות נשתנה פניו ככרום" וצריך לקרות ככרום. אם טובה הצעתי בעיני הדר כבודו, יאבה נא להציעה לפני הועד, וכן הערתי על דבר השם "מעוג" וישמח לבי אם יתקבל לרצון. - הנני מכבדו כערכו הרם, מוקירו בבלתי מכירו. פינחס הלוי איש-הורוויץ בעל מפת אי"י וסוריא.

המילה מעוג נמצאת במלכים א' י"ז ובתהלים ל"ה י"ז. עוד הערה קטנה: המילים שקובע הועד מוציאים לאור צריך להוציאם בניקוד כדי שידעו הקוראים כיצד לבטא אותם!

כה. אגון נכבד! עט אשתי יולץ המען לך, ועד הלשון' העת היתה אדם המורה וכלל באמתו דכוותי - רחמי כסופת המלה אשר פרימ הוציאתה גבול זה סדר. והנה קראתי את הבייגיל את השם "קערך" [הם] עט כי בלתי יקרא ככה. ולכך קראתי לעצמי הקצוים המלונ' עם נראה שהם ריקקים ואם' הלשון הערבי ל' סת' נק' אש' אש' חור באמצעו "קערך" נקרא [לשון ערבי] או מורה לו! "אשר זה אדם יותר טוב הו' לקבוע למאפה זה בשם "מעוג" כדי להבדילו משם "עוגה" וכבר מצינו שחז"ל השתמשו במלה זו במקום עגול כמו "עג עוגה ועמד בתוכה" [תענית ג, ח] בחוני המעגל. וכמו "עוגיות של גפנים" [מועד קטן א, א] הרי שחז"ל הניחו את השם עוגה לתמונת הבייגיל. אך מפני שהשם "עוגה" כבר נתקבל על "קיקל" לכן טוב היה ליחד השם "מעוג" לבייגיל כדי לקרבו לתמונת החוגית והוא מצלצל יותר יפה מן השם קערך שאין צלצולו יפה כל כך. עוד רציתי להציע לפני הועד לקבוע שם לצבע "געלב" [צהוב ביידיש], שאין לנו בלשוננו, את המלה "כרום" על משקל אדום ירוק שחור כמו נתכרמו פניו בחז"ל. ומזה, לפי דעתי, השם כרום מפני צבעו הקרום. ובזה יובן דרש חז"ל בברכות [ע"ב] על פי "כרום זולת לבני אדם" [תה"י, ט], "כיוון שנצרך אדם לבריות נשתנה פניו ככרום" וצריך לקרות ככרום. אם טובה הצעתי בעיני הדר כבודו, יאבה נא להציעה לפני הועד, וכן הערתי על דבר השם "מעוג" וישמח לבי אם יתקבל לרצון. - הנני מכבדו כערכו הרם, מוקירו בבלתי מכירו. פינחס הלוי איש-הורוויץ בעל מפת אי"י וסוריא.

בשול". צורות עבריות אחרות לבייגיל מצאנו, למשל, אצל י"ל גורדון: "לחמניות עגולות הנקראות **בעייגול**" (כל כתבי, עמי רסז; במבטאו היידי-ליטאי של י"ל **בעייגול** קרובה לבייגיל) ואצל ש"י עגנון בסיפורו "במזל דגים": **עייגולים** (ר' אסתר מגדת [גולדנברג], לשוננו לעם מו [תשנ"ה], עמי 66-67). בימי התחייה נתחדשו כידוע כמה שמות במשקל הצבעים קטן[ן]: **כחול, כתום, אפור, ורוד, סגול**. אמנם **צהוב** נזכר בתנ"ך, אלא שלא ברור איזה צבע הוא מייצג; על כן פינחס הלוי נדרש לעניין **כרום**. ביאליק בסיפורו "בוקר חיי" השתמש במילה **כרום** לציון צבע כלשהו: "בפרחים צהובים, כחולים, לבנים, כרומים ואדמדמים". בשיחון שיצא לאור בווינה בשנת תרפ"א (1921) הציע דוד צבי ויינשטיין את כתום במשמעות צהוב, ואת צהוב ייחד לצבע הזהב. המשורר אברהם שלונסקי יצר מילים לציון הצבע הזהב במשקל אחר: **צהב, צהב**.

סמדר ברק

פינחס הלוי איש-הורוויץ (טבריה 1861 - ירושלים 1939), מצאצאי רבי ישעיה הלוי הורוויץ, בעל "שני לוחות הברית" (השלי"ה), שלח את הגלויה שלפניכם לנשיא ועד הלשון דוד ילין בשנת תרע"ב (1912). מפת ארץ-ישראל וסוריה שצייר (הנזכרת ליד חתימת שמו) - "שלא היה עוד כתבניתה בשפת ואותיות לשוננו" (החבצלת, שנה 34 [5], תרס"ד) - שמורה בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. פינחס הלוי מערער בדבריו על החלטת ועד הלשון לקבוע את המילה **פֶּעֶז** תמורת **בייגל** (ביידיש) ומציע את המילה המקראית **מעוג**. את המילה **כרום** הוא מציע לציון את הצבע שאנו מכנים צהוב. זאב יעבץ, חבר ועד הלשון, שלה את **כעד** - כבר בשנת תרנ"ב (1892) - מלשון חז"ל, כגון "עשאה [את העיסה] כעכין חיבת, עשאה לימודין פטורה" (תוספתא חלה א, ז), והעיר ש"הערבים קוראים בשם כעד [...] למין המאפה [...] העשוי כטבעת" (ר' ראובן סיוון, לשוננו לעם יח [תשכ"ז], עמי 102). בשנת תרע"ב (1912) פרסם ועד הלשון את המילה **כעד** ברשימת מונחי "תבשילים וכלי